

تأثیر اندیشه مقاومت بر تقویت ماهیت و کارکرد انتظارپویا؛ با تکیه بر دیدگاه‌های

آیت‌الله خامنه‌ای

مصطفی بهشتی پور^۱

چکیده

خداوند، استقامت در برابر زورگویی را نوعی وظیفه دانسته و به بندگان خویش فرموده است که در برابر بی عدالتی‌ها سر تسلیم فرود نیاورند و با تمام وجود با آن به مقابله بپردازند. «نظریه مقاومت»، همان راهبرد اساسی است که امامین انقلاب اسلامی در مقابل این هجوم، آن را به همگان ارائه و توصیه کردند. با توجه به این که مهدویت و انتظار، از اهداف کلان فرهنگ مقاومت محسوب می‌شود و جایگاه بی بدیل و متقابلی نسبت به هم دارند؛ این سؤال مطرح است که تقویت اندیشه مقاومت، چگونه می‌تواند بر انتظارپویا و فعال تأثیرگذار باشد؟

نوشتار حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و با کمک از منابع کتابخانه‌ای درصدد است به این پرسش بنیادین پاسخ دهد که ماهیت و مؤلفه‌های انتظار پویا در اندیشه امام خامنه‌ای چیست و تأثیر فرهنگ مقاومت بر تقویت ماهیت و کارکرد انتظارپویا چیست. مقاومت می‌تواند با تقویت عناصر ماهوی انتظار پویا، یعنی انتقاد، اعتقاد، اعتماد و اشتیاق و در کارکرد عینی با تحول در گفتمان جهانی و تحقق شرایط ظهور و سرعت بخشیدن به آن، تقویت امید و ایمان و روحیه مبارزه در منتظران، تربیت نسل منتظر، بیداری اسلامی و اتحاد و همبستگی مظلومان جهان، تقویت صبر و استقامت و روحیه خودباوری و اعتماد به نفس در جامعه منتظر؛ توان ملت انقلابی و امام زمانی را تا رسیدن به آرمان‌های بلند آن - که تمدن جدید اسلامی و ظهور ولایت عظمای امام عصر است - به صورت مستمر افزایش دهد.

واژگان کلیدی: اندیشه مقاومت، انتظارپویا، مقاومت، مهدویت، آیت‌الله خامنه‌ای.

مقاومت که بر آموزه‌های قرآنی و الهی مبتنی است، به عنوان یکی از مهم‌ترین جلوه‌های مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی شناخته می‌شود. در جهان اسلام در عصر کنونی، به‌رغم پیشرفت‌های صنعتی. علمی که باید بشر در سایه این پیشرفت‌ها به جهان انسانی مطلوب دست می‌یافت؛ اما آدمی به خاطر دست زدن به ستمگری و فساد و جنگ و کشتار، چنان‌که در قرآن بدان اشاره شده است: «مَنْ يُفْسِدْ فِيهَا وَ يَسْفِكُ الدِّمَاءَ»؛ کسی که تباہکاری کند و خون‌ها ریزد^۱؛ روز به روز از ماهیت انسانی و الهی خود دور گشته و به دره نابودی و سیاهی خودش را نزدیک کرده است. در چنین عصری ضرورت پیدا کردن راه برون‌رفت از این سیاهی‌ها و تباہی‌ها و بازگشت به انسانیت، از دغدغه‌های جدی انسان معاصر محسوب می‌شود.

مطالعه قرآن کریم نشان می‌دهد ایستادگی و پایداری در مقابل دشمنان از منظر اسلام از اهمیتی بالا برخوردار است؛ زیرا در فرهنگ قرآن کریم همه مسلمانان به رعایت دو عنصر «تولاً» و «تبراً» مکلف هستند و از دوستی با غیرمسلمانان و رفتن به زیر بار حاکمیت آنان نهی شده‌اند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوِّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي»^۲

بنابراین، نمی‌توان ادعای انتظار و اصلاح‌گری در مسیر حاکمیت قرآن و مهدویت را ادعا داشت؛ اما در عمل به آن پایبند نبود. آیات متعددی دیگری هم در قرآن کریم بر ضرورت ایستادگی و مبارزه با ظلم تأکید دارند؛ از جمله آیه ۳۹ سوره حج «أَذِّنْ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنفُسِهِمْ حُرِّمُوا...» که این آیه نشان‌دهنده جواز و مشروعیت مقاومت در برابر ظلم است.

در مواجهه با حملات همه‌جانبه و انواع ترفندهای سیاسی، نظامی اقتصادی و فرهنگی بود که بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام خمینی و پس از وی، خلف صالح ایشان،

۱. بقره: ۳۰.

۲. ممتحنه: ۱.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با طرح اندیشه «مقاومت» در مقابل این هجوم همه جانبه دشمنان صف آرایی کردند و نزدیک به نیم قرن، انقلاب اسلامی ایران را به سمت اهداف و آرمان‌های آن با همه فرازها و فرودها به پیش بردند. از همین رو امام خامنه‌ای چنین تأکید دارند:

نظریه مقاومت در مقابل دشمن قوی پنجه را تبلیغ کنید؛ ترویج کنید. بعضی تصور نکنند که چون دشمن بمب دارد، موشک دارد دستگاه‌های تبلیغاتی دارد و از این قبیل ما عقب نشینی [کنیم]؛ نخیر، نظریه مقاومت یک نظریه اصیل و درست است؛ هم درمقام نظر، هم درمقام عمل.^۱

مقام معظم رهبری فرموده است:

تنها راه، مقاومت است و آن چیزی که امروز آمریکا را و متحدینش را دست پاچه کرده که به حرف‌های یاهو متوسل می‌شوند؛ به کارهای غلط متوسل می‌شوند؛ ایستادگی ملت‌های مسلمان است و این ایستادگی نتیجه خواهد داد.^۲

در جای دیگر فرموده است:

فقط با ایستادگی و مقاومت است که یک ملت می‌تواند روی پای خود بایستد؛ حق انسانی خود را به دست آورد و زندگی افتخار آمیزی را که برای او، هم دنیا و هم آخرت است؛ کسب کند.^۳

در آموزه‌های اسلامی، مقاومت یکی از اصول بنیادین برای مقابله با ظلم و برپایی عدالت است. این اصل، در مفاهیمی همچون توحید، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد و حمایت از مستضعفان ریشه دارد. مقاومت در برابر ظلم، در قرآن و روایات اهل بیت علیهم‌السلام به عنوان یک وظیفه دینی و اجتماعی معرفی شده است.

۱. بیانات معظم له ۰۴/۰۹/۱۳۹۷.

۲. بیانات معظم له ۲۹/۰۵/۱۳۷۶.

۳. بیانات در دیدار دانش آموزان و دانشجویان ۱۲/۸/۱۳۹۷.

از نظر غایی و کارکردی، مقاومت، هدفی فراتر از مبارزه با ظلم دارد و آن، برپایی عدالت و آمادگی برای ظهور منجی است. از طرف دیگر ماهیت انتظار، مفهومی پویا و تحول‌آفرین است که علاوه بر بُعد اعتقادی، مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی را شامل می‌شود. این مفهوم در قرآن و سنت، به عنوان نیرویی برای اصلاح جامعه و مقابله با فساد، مورد تأکید قرار گرفته است. انتظار در اسلام، مفهومی فعال است که منتظران را به تلاش در جهت تحقق اهداف الهی سوق می‌دهد.

امام علی علیه السلام می‌فرمایند:

«انتظروا الفرج، ولا تياسوا من روح الله، فإن أحب الأعمال إلى الله انتظار الفرج.»^۱

این بیان، نشان می‌دهد که انتظار نه تنها نوعی امیدواری ذهنی، بلکه عملی پیوسته برای تغییر وضعیت است. از وجه دیگر، هدف اصلی انتظار، برپایی عدالت جهانی تحت رهبری امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف است. قرآن کریم در آیه ۱۰۵ سوره انبیاء می‌فرماید: «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرُثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ».

این آیه، وعده الهی برای حکومت صالحان و برپایی عدالت در سراسر جهان را مطرح می‌کند که وصف «صالحون» اشاره به لزوم وجود افراد صالح و دارای صلاحیت قبل از ظهور می‌باشد.

قرآن کریم در مورد ویژگی های «صالحون» در آیه ۱۱۴ سوره آل عمران می‌فرماید:

«يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ يُؤْمِنُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَ أُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ»؛ به خدا و روز واپسین ایمان می‌آورند؛ امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند؛ و در اجرای کارهای نیک، بر یکدیگر پیشی می‌گیرند؛ و آن‌ها از صالحانند.

طبق این آیه شریفه، امر به معروف و ناهی از منکر بودن و پیشی گرفتن در انجام دادن خوبی‌ها از شاخصه‌های صالحون در قرآن کریم می‌باشد که با در نظر گرفتن مراحل قلبی، لسانی و عملی

۱. منتظر فرج باشید، و از روح خدا مأیوس نشوید، که محبوب‌ترین اعمال در پیشگاه خدا انتظار فرج است. (مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۱۲۳).

امربه معروف و نهی ازمنکر و در مقیاس منطقه‌ای و جهانی، باید صالحان و منتظران ظهور، دارای اندیشه مقاومت در هر زمانی باشند.

اندیشه رهبر معظم انقلاب از آن لحاظ دارای اهمیت است که ایشان از زمره عالمان و دانشمندانی هستند که هم در بعد بهره‌مندی از علوم و فنون استنباط مجتهدانه از متون دینی و هم از لحاظ داشتن منظومه فکری و نگاه جامع، زبانزد خاص و عام و اندیشمندان داخلی و خارجی هستند و در زمینه انتظارپویا و خصوصا اندیشه مقاومت، بیاناتی کامل و با سبک و سیاقی جدید ارائه کرده‌اند. علاوه بر این دو ویژگی، جنبه سومی وجود دارد که بررسی اندیشه‌های ایشان را در زمینه مقاومت و مهدویت ضروری می‌نمایاند و آن جایگاه زعامت و رهبری انقلاب اسلامی ایران است که پس از چهار دهه از وقوع این انقلاب تأثیر شگرف آن همچنان بر جهان و معادلات آن و برای نخبگان جلوه‌نمایی می‌کند. علاوه بر اصل وقوع انقلاب، امروزه همگان معتقدند که آنچه باعث ثبات جمهوری اسلامی و صدور محتوای انقلابی آن به دنیا شده است؛ موضع‌گیری‌های حکیمانه رهبر انقلاب بوده که در ادامه همان خطی مشی بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، یعنی امام خمینی بوده است. آنچه در خوانش جامع اندیشه‌های مهدوی و منتظرانه مقام معظم رهبری اولویت دارد، فهم ماهیت و مؤلفه‌هایی است که در اندیشه انتظارپویا و اندیشه مقاومت از دیدگاه امام خامنه‌ای وجود دارد.

در موضوع اندیشه مقاومت و مهدویت و انتظار پویا، مقاله «ماهیت و مولفه‌های بنیادین انتظار، در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای»، نوشته حسن ملایی به تعریف انتظارپویا و سازنده ازمنظر رهبرانقلاب و با مولفه‌های انتقاد، اعتقاد، اعتماد و اشتیاق پرداخته است. در مقاله «محور مقاومت و انتظارپویا در مکتب شهید سلیمانی»، محمدرضا دهشیری به نقش محور مقاومت و شهید سلیمانی در عدالت‌خواهی و نفی نظام سلطه و احیای تمدن اسلامی و انتظار سازنده پرداخته است. مقاله «نقش مهدویت بر اندیشه مقاومت در انقلاب اسلامی، با تأکید بر آرای حضرت آیت‌الله خامنه‌ای»، نوشته حسن ملایی، به کارکردها و فواید آموزه مهدویت در تقویت اندیشه مقاومت پرداخته است. نوشتار حاضر باروش توصیفی-تحلیلی و با کمک از منابع کتابخانه‌ای درصدد است به این پرسش بنیادین پاسخ دهد که ماهیت و مؤلفه‌های انتظار پویا

در اندیشه امام خامنه‌ای کدام‌اند و تأثیر فرهنگ مقاومت در تقویت ماهیت و کارکرد انتظار پویا چیست.

مفهوم شناسی واژگان

۱. مقاومت و ایستادگی: مقاومت از ماده «قوم» گرفته شده و برخی لغویان زبان عربی، مصدر قیام را نقیض جلوس (نشستن) معنا کرده‌اند.^۱ برخی دیگر نیز برای این ریشه معنای مداومت و ثبوت را قائل هستند.^۲ در زبان فارسی نیز این کلمه به ایستادگی، پافشاری استقامت و پایداری معنا شده است.^۳

تاکتیک‌های متنوع جبهه حق در برابر سلطه باطل، جان مایه شکل‌گیری فرهنگی در عرصه‌های مختلف زندگی شیعیان گشت. این فرهنگ عمومی که از آن به «فرهنگ مقاومت» تعبیر می‌کنیم، به عنوان اصلی راهبردی، رهگشای شیعیان در برهه‌های تاریخی پس از عصر معصومان می‌باشد. این فرهنگ، چنان گسترده و وسیع است که مبارزه فیزیکی در میدان جهاد، تنها یکی از راهبردهای مقاومتی آن محسوب می‌شود و مراد از اندیشه مقاومت، فرهنگ صبر و استقامت و دفاع قرآنی، در همه عرصه‌های فردی، اجتماعی، سیاسی، نظامی و غیره در برابر ظالمان و دشمنان اسلام برای رسیدن به هدف می‌باشد.

با بررسی جملات اندیشمندان مختلف می‌توان گفت مقاومت در اصطلاح امروزی مسلمانان عبارت است از: ایستادگی در برابر سلطه جویی مستکبران در عرصه‌های مختلف؛ کما این‌که در بیانات مختلف امامین انقلاب این معنا به دست می‌آید. امام خمینی ضمن یک سخنرانی فرمودند:

از مردم ایران و نیروهای نظامی و انتظامی می‌خواهم تا با صبر و شکیبایی

۱. محمد بن منظور، لسان العرب، ذیل ماده «قوم».

۲. راغب اصفهانی، مفردات، ذیل ماده «قوم».

۳. دهخدا، لغتنامه، ذیل کلمه «مقاومت».

انقلابی و با قدرت و استقامت در مقابل توطئه‌های استکبار جهانی ایستادگی نمایند و مطمئن باشند که پیروزی از آن صابران است.^۱

رهبر معظم انقلاب، آیت‌الله خامنه‌ای نیز در این زمینه تصریح کردند:

مقاومت در مقابل سلطه استکبار، یکی از اهداف انقلاب است. طبیعت استکبار، سلطه است. دنبال سلطه است، دنبال فراگیر کردن سلطه است. هر ملتی و هر نظامی که مقاومت نکند، اسیر خواهد شد و در کمند آن‌ها خواهد افتاد.^۲

مقاومت و ایستادگی در مقابل دشمن مستکبر، یکی از عناصر پر اهمیت برای دستیابی به آرمان‌ها محسوب می‌شود و حفظ و تقویت آن از همین رو است.

۲. ماهیت، یعنی حقیقت و نهاد و ذات چیزی^۳ حقیقت، طبیعت، نهاد، سرشت^۴ و در نوشتار حاضر، یعنی حقیقت و مولفه‌های بحث انتظارپویا.

۳. انتظارپویا: واژه انتظار از واژگان مهم در منظومه تفکر مهدوی محسوب می‌شود و در تبیین تاثیر مهدویت بر مقاومت جایگاهی کاربردی ویژه دارد. امامان شیعه تربیت نظام فکری شیعه را بر اساس اصل اساسی انتظار پایه گذاری کرده‌اند. علی بن یقین از امام کاظم علیه السلام روایت می‌کند که شیعه با آرزوها تربیت شده است تا هیچ‌گاه گفتمان انتظار به یأس مبدل نگردد: «الشَّيْعَةُ تُرَبِّي بِالْأَمَانِيِّ مُنْذُ مَائَتَيْ سَنَةٍ؛ دو بیست سال است که شیعه به آرزوها تربیت می‌شود.»^۵

یکی از تأکیدهای مهم حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مقوله «انتظار»، شناخت معنای دقیق آن است تا جایی که ایشان در لزوم شناخت ماهیت انتظار می‌فرمایند:

انتظار هم که جزء لاینفک مسئله مهدویت است از آن کلیدواژه‌های اصلی فهم دین و حرکت اساسی و عمومی و اجتماعی امت اسلامی به سمت اهداف والای

۱. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۲۱۷.

۲. بیانات رهبری ۱۳۹۵/۳/۶.

۳. فرهنگ معین ذیل واژه.

۴. فرهنگ عمید ذیل واژه.

۵. کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۶۹.

اسلام است.^۱

ایشان در جای دیگر می‌فرمایند:

دو جور برداشت از قضیه انتظار و ترقب ظهور امام زمان می‌شود داشت: یک برداشت منفی و یک برداشت مثبت. برداشت منفی همان چیزی است که استکبار و استعمار در طول سال‌های متمادی کوشش می‌کردند به مردم تزریق کنند. برداشت منفی این است که مردم بگویند که به ما چه و ما چه کاره هستیم که در مقابل ظلم، فساد، کفر، بدی و شرارت بایستیم. ما منتظر خواهیم ماند تا امام زمان خودش بیاید و مشکل را حل کند این برداشت منفی است. این همان برداشتی است که در طول سالیان متمادی سعی کردند در ذهن مردم مسلمان این را وارد کنند. سلب مسئولیت نسبت به همه شرارت‌ها و بدی‌های موجود در جامعه یک برداشت، برداشت مثبت و صحیح است و آن این است که اگر امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام خواهد آمد، پس هر حرکتی و هر مبارزه‌ای یک امیدی و یک آینده روشنی برای خود خواهد داشت.^۲

نکته بسیار مهمی که در شناخت ماهیت انتظار و کاربردی کردن آن در روش زندگی باید به آن توجه کرد، فضایی است که انتظار ظهور در آن فضا مطرح می‌شود. یکی از وصف‌هایی که در مورد انتظار فرج در روایات ذکر شده، وصف انتظار به عمل و تلاش است. در سخنان مهدوی معصومان عباراتی شبیه «أفضل أعمال شيعتنا انتظار الفرج» مشاهده می‌کنید که انتظار را از حالت درونی محض بیرون آورده و گویای همراهی انتظار با مقوله عمل است.^۳ همین نکته در سخنان رهبر معظم انقلاب نیز ملاحظه می‌شود. ایشان در این زمینه چنین بیان کردند:

انتظار یک عمل است. یک آماده‌سازی است. یک تقویت انگیزه در دل و درون

۱. دیدار با اعضای بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود ۱۳۹۰/۴/۱۸.

۲. ملایی، ما منتظریم، ص ۱۵۷.

۳. خزاز، كفاية الأثر، ص ۲۸۰.

است؛ یک نشاط و تحرک و پویایی است در همه زمینه ها.^۱

در جایی دیگر تصریح کردند:

«انتظار فرج داشته باشید و بدانید که این فرج محقق خواهد شد؛ مشروط بر این که شما انتظارتان، انتظار واقعی باشد، عمل باشد تلاش باشد انگیزه باشد، حرکت باشد.^۲»

نکته مهم دیگری که در فهم حقیقت انتظار ظهور باید توجه کرد، آن است که حتی مطلق عمل را در فهم مقوله انتظار نمی‌توانیم مورد نظر قرار دهیم، بلکه ما قائلیم عمل و تلاشی بر درک انتظار مؤثر است که جهت دار و در تقابل با دشمن باشد؛ زیرا نگرش تطبیقی که بین روایات مربوط به انتظار وجود دارد، نشان دهنده نوعی ارتباط و همراهی انتظار با مقوله جهاد، علاوه بر عمل می‌باشد. به عنوان نمونه رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ». ^۳ همچنین آن حضرت در حدیث دیگری در مورد انتظار فرج، قالب این عمل را جهادی معرفی کرده است: «أَفْضَلُ جِهَادِ أُمَّتِي أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ». ^۴

در جمع بندی معنای اصطلاحی انتظار می‌توان گفت، انتظار، چشم به راهی قیام قائم، توأم با جهاد و تلاش برای آمادگی فردی و زمینه سازی اجتماعی به منظور شرکت در بزرگ‌ترین حماسه تاریخی نبرد حق و باطل خواهد بود. با این حساب، منتظر همان مجاهد و مبارز و زندگی او، زندگی جهادی معنا خواهد شد. از همین روست که امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام آیه ۵ سوره مائده را بر یاران مهدی عَلَيْهِ السَّلَام و فَرَجِ الشَّرِيفِ تطبیق می‌دهند:^۵

﴿فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾؛ «خداوند به زودی گروهی را خواهد

۱. بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه‌ی شعبان، ۱۳۸۴/۰۶/۲۹.

۲. همان.

۳. صدوق، کمال الدین، وتمام النعمه، ج ۲، ص ۴۴.

۴. حرانی، تحف العقول، ص ۳۷.

۵. نعمانی، الغيبة، ص ۲۱۶.

آورد که آنان را دوست می‌دارد و آنان نیز او را دوست می‌دارند؛ در برابر مؤمنان فروتن و در برابر کافران، با عزت و درشتخو وسخت‌گیر هستند. در راه خدا جهاد می‌کنند و از ملامت هیچ ملامت‌گری نمی‌هراسند.

معنای حماسی از انتظار در بسیاری از سخنان امام خامنه‌ای نیز به چشم می‌خورد. ایشان در یکی از این بیانات فرمودند:

وعده الهی حق است. و استقرار عدل جهانی فقط در دوران ظهور حضرت بقیة الله عَلَيْهِ السَّلَام و وَعِیَّةَ الشَّرِیْف انجام خواهد گرفت؛ اما یک ملت مؤمن و مبارز می‌تواند زمینه را برای تشکیل آن حکومت فراهم کند؛ همچنان که ملت ایران تاکنون توانسته و بر خیلی از مشکلات فایق آمده است.^۱

حال اگر این معنای عمیق از انتظار را در مجموعه معارف مهدویت لحاظ کنیم، ارتباط آن به عنصر مقاومت اسلامی روشن تر خواهد بود. با بررسی ماهیت انتظار در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای اکنون می‌توان ماهیت و مولفه‌های انتظار را در اندیشه ایشان با آسانی بیش‌تری شناسایی کرد. مقصود از «مؤلفه‌های انتظار» ظهور حضرت مهدی موعود، یافتن عناصری هستند که به مثابه ارکان انتظار بوده و از به هم پیوستگی آن‌ها، گوهر گرانبمایه‌ای به نام «انتظار» ایجاد می‌شود. با این توضیح اهم مؤلفه‌های انتظار از منظر آیت‌الله خامنه‌ای عبارت است از اعتقاد، انتقاد، اعتماد و اشتیاق. هر کدام از این واژگان نیازمند توضیحاتی است که در ذیل آن، نقش اندیشه مقاومت در تقویت هریک از آن‌ها بیان خواهد شد.

تأثیر اندیشه مقاومت بر تقویت ماهیت انتظارپویا

۱. تقویت اعتقاد

اولین مؤلفه انتظار فرج را باید در عقایدی چون توحید و ایمان به وعده الهی درباره حکومت جهانی حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام دانست؛ زیرا اولاً انتظار، بعد از باور به امری مسلم، در ذهن آدمی

۱. بیانات در ۱۳۶۸/۴/۸.

شکل می‌گیرد و ثانیاً، خداوند متعال درباره پدیده ظهور وعده فرموده است:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾؛ خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً و یقیناً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد.^۱

به همین دلیل، اعتقاد مسلمانان بر این حقیقت است که خداوند هیچ گاه خلف وعده نمی‌کند. با این وجود مبانی مهدویت ممکن است با مکر و خدعه روشنفکران وابسته به مستکبران جهانی مورد خدشه قرار گیرد. به همین دلیل، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ضمن تذکر به این‌که هر عقیده اصیل و مهمی مورد تهاجم دشمنان قرار می‌گیرد؛ نسبت به این امر هشدار می‌دهند:

امروز دستگاه‌های تبلیغاتی مراکز استکباری دنیا و روشنفکران وابسته به آن‌ها، در سطح عالم این طور تبلیغ می‌کنند که هیچ حرکتی در مقابل نظم ظالمانه کنونی ممکن نیست. با فکر انقلاب و آرمان‌گرایی مبارزه می‌کنند و می‌خواهند ملت‌ها را متقاعد کنند که همین وضعیت کنونی ظالمانه دنیا بسازند و در مقابل آن هیچ عکس‌العملی نشان ندهند. فکر اعتقاد به مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ الرَّحِيمِ، نقطه مقابل این تبلیغات غلط و ظالمانه است.^۲

نکته قابل توجه دیگر در این زمینه آن است که باورها و عقاید اصیل دیگری نیز هستند که با قرار گرفتن در کنار عقیده مهدویت، باعث شکل‌گیری انتظار فرج می‌شوند و باید سهمی هم برای آن‌ها قائل شد. یکی از آن‌ها باور به توانمندی فوق‌العاده انسان و هدف قرار دادن کمال‌نهایی اوست. از مرور بر احادیث و ادعیه و زیارات مهدوی چنین به نظر می‌آید که کسانی حقیقتاً در زمره منتظران واقعی قرار می‌گیرند که آرمان‌گرا باشند و در زمینه اصلاح امور جامعه به کم‌قانع نباشند و به این ندای فطری خود پاسخ مثبت بدهند. آیت‌الله خامنه‌ای در بسیاری از سخنان

۱. نور: ۵۵.

۲. دیدار قشرهای مختلف مردم به مناسبت نیمه شعبان، ۱۳۸۱/۷/۳۰.

خود در زمینه مهدویت بر مقوله «آرمان» تأکید داشته و از زوایای مختلفی آن را تبیین کرده‌اند. به عنوان نمونه، ایشان مقوله مهدویت را مقوله‌ای آرمانی معرفی کرده است که انسان‌ها از ابتدای تاریخ تا امروز آرزوی تحقق عدالت را داشته‌اند.^۱

بر همین مبنا، روشن است تنها کسانی حرکتی اساسی و تعیین کننده برای تحقق آن خواهند داشت که در هدف گذاری برای زندگی خود «تفکری آرمانی» داشته باشند و به منافع خود، آن هم در محدوده دنیا بسنده نکنند. در تفکر مقام معظم رهبری زندگی واقعی، دارای چنین رویکردی است.

عقیده دیگری که در کنار باورداشت مهدویت، بر بارورشدن انتظار تأثیر مهمی دارد، اعتقاد به عالم آخرت و ترجیح فلاح و سعادت اخروی بر مزایای موقت زندگی دنیوی است. مروری بر نصوص مهدوی نشان دهنده این نکته است که جهان بینی مذکور، یکی از ریشه‌های شهادت طلبی در مسیر انتظار ظهور و همراهی با حضرت است که منتظران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه آن را از خداوند متعال مسئلت می‌کنند: «و اجعلنا من أنصاره و أعوانه، الذابین عنه، و المجاهدین فی سبيله، و المستشهدین بین یدیه».^۲

حاصل آن که ایمان به مجموعه‌ای از باورهای اصیل، یکی از مؤلفه‌های اصلی انتظار در آموزه‌های اسلامی و منظومه فکری مقام معظم رهبری است که شکل گیری راهبرد انتظار، بدون آن‌ها ممکن نخواهد بود.

اندیشه مقاومت با اعتقاد به پیروزی نهایی مستضعفان عالم و با تلاش برای تحقق آرمان عدالت و با روحیه شهادت طلبی، بر استمرار و رسوخ این عقیده و این مؤلفه مهم در انتظار پویا کمک می‌کند.

۱. بیانات ۱۳۷۴/۹/۲۹.

۲. ابن مشهدی، مزار کبیر، ص ۱۰۷.

۲. تقویت انتقاد

اساساً مقوله انتظار و چشم به راهی در کسی شکل می‌گیرد که هدفی مطلوب را مورد نظر قرار دهد. این امر بدان معنا است که شخص منتظر، به شناخت‌هایی رسیده است؛ شناخت‌هایی که او را از وضع موجودش ناراضی کرده و نگاهش را به قله مطلوبی معطوف می‌کند. مهم‌ترین این آگاهی‌ها، شناخت استعدادهای درونی است که شخص با تفکر در خویش آن را کشف کرده؛ اما هنوز نتوانسته است آن را در خود به فعلیت برساند. به همین دلیل است که در اسلام بر خودشناسی تأکید فراوانی شده است. شناخت بعدی، آگاهی از وضعیت محیط و اجتماعی است که در آن زندگی می‌کند و در عین حال که باور دارد بسیاری از استعدادهایش در جامعه می‌تواند شکوفا شود؛ به وضعیت کنونی جامعه خود معترض است؛ مبنی بر این که چرا جریان جامعه آن گونه نیست که باعث به فعلیت رسیدن کامل استعدادهای نهفته او شود و چه بسا روند جامعه از بروز آن‌ها نیز جلوگیری می‌کند. قرآن کریم نیز از این موانع به «اغلال» تعبیر کرده و یکی از رسالت‌های مهم انبیا را زدودن همین غل و زنجیرها دانسته و می‌فرماید:

﴿...وَيَصْنَعُ عَنْهُمْ إِضْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾؛ و بارهای سنگین، و

زنجیرهایی را که بر آن‌ها بود [از دوش و گردنشان] بر می‌دارد.^۱

همین اعتراض است که او را به انتقاد از خود و از محیط اطراف می‌کشاند.

در اندیشه انتظار مقام معظم رهبری این اعتراض و انتقاد یکی از مؤلفه‌های مهم شکل‌گیری

انتظار است. ایشان در سخنی، این امر را یکی از خصوصیات انتظار برشمرده و می‌فرماید:

یکی از خصوصیات که در حقیقت انتظار گنجانده شده است، این است که انسان به وضع موجود به اندازه پیشرفتی که امروز دارد، قانع نباشد؛ بخواهد روزبه روز این پیشرفت را این تحقق حقایق و خصال معنوی و الهی را در خود و در جامعه بیش‌تر کند.^۲

۱. اعراف: ۱۵۷.

۲. دیدار با اعضای بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۸۷/۵/۲۷.

ایشان در برخی از سخنان خود در زمینه مهدویت به وضعیت موجود جهانی اشاره می‌کنند و با توجه به انسان شناسی عمیقی که اسلام عرضه می‌کند؛ جریان فعلی جامعه جهانی و نظم غیر عادلانه حاکم بر آن را که سبب گمراهی بسیاری از انسان‌ها شده است؛ مورد انتقاد قرار داده و می‌فرماید:

انتظار فرج یعنی قبول نکردن و رد کردن آن وضعیتی که بر اثر جهالت انسان‌ها، بر اثر اغراض بشر بر زندگی انسانیت حاکم شده است.^۱

اندیشه مقاومت با شناخت واقعیت‌های جهان اطراف خود و ظلم‌ها و ستم‌هایی که در زمینه‌های فرهنگی، علمی، سیاسی، اقتصادی، مدیریتی و... به مستضعفان و جوامع اسلامی می‌شود و دیدن نقص‌ها و کاستی‌های نظم جهانی موجود، با مقاومت در برابر ظلم و بی‌عدالتی‌ها، این باور و مؤلفه اصلی انتظار پویا را می‌تواند تقویت کند.

۳. تقویت اعتماد

مؤلفه بسیار مهم دیگری که در شکل‌گیری انتظار نقش کلیدی دارد و سیر منطقی آن پس از انتقاد به وضع موجود و اعتقاد به وجود آینده مطلوب است؛ عنصر «اعتماد» به آینده‌ای است که مورد اعتقاد است؛ زیرا حتی در اعتقاد به وضع مطلوب و ناخرسندی از وضع موجود، مادامی که علاوه بر توانایی، نسبت به دستیابی به آینده مطلوب خود اعتماد نداشته باشیم و آن را غیر قابل وصول بباییم؛ در این صورت، نه انتظاری شکل خواهد گرفت و نه حرکتی به سوی مطلوب. در مورد انتظار ظهور و حکومت مهدوی همین قانون حکم فرما است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره چنین تصریح می‌کنند:

انتظار واقعی با اطمینان و اعتماد ملازم است کسی که شما می‌دانید خواهد آمد، انتظارش را می‌کشید و انتظار کسی که به آمدنش اعتماد و اطمینان ندارید، انتظاری حقیقی نیست. اعتماد لازمه انتظار است و این هر دو ملازم با امید

۱. دیدار قشرهای مختلف مردم در روز نیمه شعبان، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲.

است.^۱

ایشان در تبیین همین ارتباط بین عناصر مذکور، معتقد هستند:

این امیدی که در دل یک انسان به وجود می‌آید، به برکت ایمان و اعتقاد و یقین به وجود و حضور منجی خیلی دارای ارزش و قیمت است و یقیناً مایه حرکت‌های بزرگ در جوامع اسلامی و در جوامع شیعی است.^۲

اگر به نقش یقین و اعتماد واقف باشیم، اهمیت این عنصر بیش از پیش در شکل‌گیری ماهیت انتظار خود را نشان خواهد داد؛ چرا که «اعتماد» به مثابه سرمایه فرد و جامعه و از عوامل مهم تلاش و تحرک است و بدون آن حرکت مؤثری در فرد و جامعه به وجود نخواهد آمد. به همین دلیل، فراهم کردن اعتماد، به عنوان یکی از زمینه‌های امیدآفرینی و انتظار همواره از بایسته‌های پیشرفت محسوب می‌شود این عنصر کلیدی باعث شده است تا بر خلاف بسیاری از اندیشمندان جهان که دنیا را رو به سقوط و اصلاح آن را ناممکن می‌دانند؛ دانشمندان مسلمان و به خصوص شیعی، با تکیه بر یقین به وعده‌های الهی و اعتماد بر آن، همواره امید به اصلاح را در خود زنده نگه دارند و از فرهنگ انتظار، به عنوان عنصری راهبردی برای اصلاحات اجتماعی بهره ببرند.

این همان نکته راهبردی است که امام خامنه‌ای به خوبی نسبت به آن اشراف داشته و در یکی از سخنان خود، آن را این‌گونه طرح کردند:

برای ما که معتقد به آینده حتمی ظهور مهدی موعود هستیم، این یأسی که گریبان‌گیر بسیاری از نخبگان دنیاست؛ بی‌معناست. ما می‌گوییم نخیر؛ می‌شود نقشه سیاسی دنیا را عوض کرد؛ می‌شود با ظلم و مراکز قدرت ظالمانه درگیر شد و در آینده نه فقط این معنا امکان‌پذیر است، بلکه حتمی است.^۳

۱. دیدار در سالروز ولادت امام زمان ۱۳۶۸/۱۲/۲۲.

۲. دیدار میهمانان کنفرانس جهانی اهل بیت در روز نیمه شعبان ۱۳۷۲/۱۱/۸.

۳. بیانات رهبری ۱۳۸۱/۷/۳۰.

اندیشه مقاومت با تقویت و افزایش امید و تزریق روحیه به آزادگان عالم که به دنبال عدالت و نظم عادلانه جهانی هستند، این نوید را می‌دهد که تغییر نظم فعلی جهانی و تک‌جانبه‌گرایی و قلدری کشورهای مستکبر، دور از دسترس و امری غیرقابل رسیدن نیست و در نتیجه زمینه اعتماد کردن به این اندیشه مقدس را هموار می‌سازد.

۴. تقویت اشتیاق

«حب» و «دوستی» از جایگاهی کلیدی در مجموعه معارف دینی و مهدوی برخوردار است. اهمیت تأثیر گذاری آن به حدی است که حضرت باقر علیه السلام فرمود:

به خدا قسم اگر سنگی ما را دوست داشته، باشد خداوند او را با ما محشور می‌کند. مگر دین، غیر حب و دوستی است؟! خداوند در قرآن کریم فرموده است: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ﴾؛ بگو اگر خدا را دوست دارید، از من تبعیت کنید؛ خداوند شما را دوست می‌دارد و گناهانتان را می‌بخشد.^۱

از مبانی و مؤلفه‌های گرایش مهم در تحقق انتظار موعود نیز، اشتیاق و علاقه به رخداد ظهور امام زمان علیه السلام است؛ چرا که اعتقاد و اعتماد به وقوع حتمی هر رخداد، مادامی که با شوق و حب دستیابی به آن همراه نباشد، لزوماً انتظار را در درون آدمی نمی‌رویاند. بنابراین، هر منتظری قبل از آن که منتظر باشد، مشتاق خواهد بود.

در بیانات مقام معظم رهبری در زمینه مهدویت نیز، بر این عنصر و مؤلفه تصریح شده و بارها ایشان در صحبت از انتظار امام زمان علیه السلام، از اشتیاق و محبت مردم منتظر نسبت به حضرت مهدی سخن به میان آورده و فرموده‌اند:

«انتظار به معنای اشتیاق انسان برای دسترسی به وضعی برتر و بالاتر است و این حالتی است که بشر همیشه باید در خود حفظ کند و پیوسته در حال انتظار فرج

۱. عیاشی، تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۶۷.

الاهی باشد.»^۱

«امروز بحمدالله ملت ما توجهشان به مقوله مهدویت و وجود مقدّس حضرت مهدی علیه السلام از همیشه بیش تر است. روزبه روز انسان احساس می کند در دل جوانان، در میان آحاد مردم، شوق و عشق و ارادت و تذکر نسبت به وجود مقدس حضرت حجّت علیه السلام بیش تر می شود.»^۲

اندیشه مقاومت با الهام گیری از هدف نهایی خود که استقرار حکومت جهانی مهدوی می باشد؛ با تربیت نسل مهدوی و مشتاق به ظهور و ترویج نوید فردای بهتر برای جهانیان که از عناصر کلیدی ماهیت انتظار پویا و شخص منتظر می باشد؛ خود را تقویت می کند.

تأثیرات اندیشه مقاومت بر تقویت کارکرد انتظار پویا

ارتباط میان اندیشه مقاومت و انتظار پویا در کارکرد، رابطه ای متقابل است که هر دو یکدیگر را تقویت می کنند. مقاومت، با ایستادگی در برابر ظلم، آرمان های انتظار را در عمل تحقق می بخشد و انتظار، به مقاومت معنا و هدف می بخشد که تفصیل این مباحث ذکر خواهد شد.

۱. انتظار و مقاومت به عنوان دو عامل مکمل دینی: «مقاومت»، مبارزه با ظلم و تلاش برای برپایی عدالت است؛ درحالی که انتظار، هدف نهایی این مبارزه را مشخص می کند. مقاومت اسلامی، با ایستادگی در برابر ظلم و تلاش برای تحقق عدالت، زمینه ساز ظهور امام عصر علیه السلام است. انتظار پویا نیز، مفهومی فعال و تحول آفرین است که با جهاد، مبارزه و تلاش اجتماعی گره خورده است. این دو مفهوم، به عنوان دو نیروی مکمل، جامعه اسلامی را به سوی تحقق وعده الاهی و ظهور منجی آخرالزمان هدایت می کنند.

از طرفی، در میان مبانی دینی انقلاب اسلامی نیز مشاهده می کنیم که آموزه مهدویت و انتظار، یکی از ریشه های اصیل انقلاب اسلامی است که در عین حال نقش هدفی قابل توجه را در آرمان

۱. سخنان مقام معظم رهبری ۱۳۷۵/۱۰/۸.

۲. دیدار قشرهای مختلف مردم در روز نیمه شعبان، ۱۳۸۷/۵/۲۷.

انقلاب اسلامی و به تبع آن اندیشه مقاومت خواهد داشت؛ چرا که به فرموده امامین انقلاب، اساساً انقلاب اسلامی به منظور زمینه سازی ظهور امام زمان عجل الله فرجه و با همان شعارها صورت گرفته است. امام خمینی در این مورد فرمودند:

ارزش دارد که انسان در مقابل ظلم بایستد. نگذارد که این قدر ظلم زیاد بشود... ما تکلیف داریم. این طور نیست که حالا که ما منتظر ظهور امام زمان عجل الله فرجه هستیم، پس دیگر بنشینیم درخانه هایمان، تسبیح را در دست بگیریم و بگوییم: «عَجَلِ عَلِيٍّ فَرَجِهِ»؛ با کار شما باید تعجیل بشود. شما باید زمینه را فراهم کنید برای آمدن او و فراهم کردن این که مسلمین را با هم مجتمع کنید.^۱

حضرت آیت الله خامنه‌ای در سخنان گوناگون و همچنین بیانیه مهم گام دوم انقلاب اسلامی آرمان این انقلاب را «مهدویت» معرفی کردند و فرمودند:

شما باید که باید کارآزموده و پرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیش تر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحنا فداه) است، نزدیک کنید.^۲

۲. انتظار و مقاومت به عنوان عامل محرک جامعه اسلامی: منتظر واقعی، کسی است که در برابر ظلم و فساد ساکت نمی ماند و در مسیر تحقق اهداف امام عصر عجل الله فرجه تلاش می کند. جهاد و مقاومت به عنوان راهبرد منتظران است که با آن، آماده سازی جامعه برای ظهور و مقدمات ظهور را دنبال می کنند. جبهه مقاومت، نمونه عملی جهاد در راه خدا و محرک جامعه برای ظهور است. این جهاد، مبارزه با ظلم، ترویج عدالت و حمایت از مستضعفان را شامل می شود.

۳. انتظار و مقاومت به عنوان ابزار تحول اجتماعی: «انتظار» و «مقاومت»، دو نیروی مکمل برای ایجاد تحول اجتماعی هستند. مقاومت، ابزار مبارزه با ظالمان و مستکبران است و انتظار، به این مبارزه هدفی متعالی می دهد و آن را در جهت ظهور امام عصر عجل الله فرجه قرار می دهد. این دو

۱. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۲۶۹.

۲. خامنه‌ای، بخشی از بیانیه گام دوم انقلاب.

مفهوم، در کنار یکدیگر، جامعه‌ای را می‌سازند که بر پایه عدالت، مقاومت در برابر ظلم و امید به آینده‌ای روشن استوار است. به این ترتیب، جبهه مقاومت و انتظار پویا، نه تنها مفاهیمی اعتقادی، بلکه ابزارهایی عملی برای تحقق جامعه آرمانی اسلام هستند. بنابراین، انتظار پویا به معنای منفعل نبودن در دوران غیبت است. در این انتظار، منتظران باید خود را برای یاری امام آماده کنند. جامعه منتظر باید اهل مبارزه با ظلم و تلاش برای گسترش عدالت باشد. انتظار، همانند مقاومت، نوعی جهاد است که در آن منتظران همواره در حال تربیت خود و جامعه هستند.

۴. انتظار و مقاومت و مبارزه با ظلم: «انتظار» در فرهنگ اسلامی، به معنای امید فعال به آینده‌ای روشن است که عدالت در آن بر ظلم پیروز می‌شود. این مفهوم، علاوه بر این که بیانگر امید است، مسئولیت‌هایی عملی را بر دوش منتظران می‌گذارد. از جمله این مسئولیت‌ها، آمادگی برای مقابله با ظلم است. در آموزه‌های دینی، انتظار منجی زمانی حقیقی است که فرد یا جامعه برای مبارزه با ظلم و نابرابری آماده باشد. آیات و روایات فراوانی به این نکته اشاره دارند. قرآن کریم، در آیه ۱۳۵ سوره نساء می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ...».

این آیه به قیام برای برپایی عدالت دعوت می‌کند که از اصول کلیدی انتظار است. انتظار، برخلاف تصویری که آن را به سکون و انفعال می‌کشاند، نوعی فعالیت اجتماعی و سیاسی است. امام خمینی می‌فرماید: «انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند.»^۱

جبهه مقاومت، مصداق بارز انتظار پویاست؛ زیرا با ایستادگی در برابر طاغوت‌ها که در روایات هم بر مسئله عدالت جهانی بعد از ظهور تاکید شده است؛ به وظیفه اصلی منتظران، یعنی مبارزه با ظلم، جامه عمل می‌پوشاند؛ روحیه استقامت و پایداری را در جامعه زنده می‌کند و به مردم یادآور می‌شود که راه ظهور، از مسیر جهاد و تلاش می‌گذرد. جبهه مقاومت، به عنوان نماد مبارزه با

۱. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۸، ص ۳۷۴.

ظلم، نشان داده است که چگونه می‌توان آرمان‌های انتظار را در عمل تحقق بخشید.

کارکرد تقویت اندیشه مقاومت برانتظارپویا

پس از بررسی ابعاد گوناگون دو مقوله مقاومت و انتظارپویا، به بررسی تاثیراندیشه مقاومت در تقویت کارکرد انتظارپویا و در عالم خارج می‌پردازیم. به صورت خلاصه، مهم‌ترین کارکردهای عینی مقاومت، بر مقوله انتظار پویا عبارتند از:

۱. **تحول در گفتمان جهانی و تحقق شرایط ظهور:** جبهه مقاومت، گفتمان جدیدی را در برابر نظام سلطه جهانی مطرح کرده است که بر عدالت‌خواهی، حمایت از مظلومان و انتظار منجی الهی مبتنی است. مبارزات مردم فلسطین، لبنان و یمن و... نشان می‌دهد که گفتمان مقاومت، الهام بخش ملت‌هایی شده است از قاره آمریکا تا قاره آفریقا که با ظلم و مستکبران جهانی حاضر مواجه‌اند. جبهه مقاومت، با احیای ارزش‌های اسلامی و عدالت‌خواهی، جهان را برای پذیرش عدالت مطلق آماده می‌سازد. مقاومت اسلامی، با تلاش برای تشکیل حکومت‌های عادلانه و مستقل، مانند جمهوری اسلامی ایران، نقش کلیدی در تحقق شرایط ظهور اجرا می‌کند. این حکومت‌ها می‌توانند پایگاهی برای قیام امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشريف باشند. از طرف دیگر، جبهه مقاومت، ملت‌های اسلامی را به سمت استقلال از سلطه غرب و شرق سوق می‌دهد. این استقلال، پیش‌نیاز تحقق تمدن اسلامی و قیام جهانی است.

۲. **سرعت بخشیدن به انتظارپویا:** انتظارپویا، جامعه اسلامی را به تلاش برای ایجاد تغییرات اجتماعی و مقابله با ظلم ترغیب می‌کند. این مفهوم، از طریق پیوند با مقاومت اسلامی، نقش مؤثرتری در شکل‌دهی حرکت‌های اجتماعی و سیاسی دارد و به عبارتی، به سرعت و قدرت مقوله انتظارحقیقی و پویا کمک می‌کند.

۳. **تقویت ایمان به وعده‌های الهی در منتظران:** پیروزی‌های جبهه مقاومت، مانند پیروزی حزب‌الله در جنگ ۳۳ روزه و مقاومت ۵۶ روزه اخیر و یا استقامت مردم غزه، خصوصاً بعد از عملیات طوفان الاقصی و قضایای اخیر و ترور فرماندهان جبهه مقاومت غزه که تعجب دشمنان را هم برانگیخته؛ به جامعه منتظر نشان داده است که وعده نصرت الهی و پیروزی

نهایی مستضعفان قطعی و دست‌یافتنی است.

۴. **زنده نگه‌داشتن روحیه مبارزه در منتظران:** مقاومت، از تبدیل انتظار به مفهومی منفعلانه جلوگیری می‌کند و آن را به راهبرد عملی برای اصلاح جامعه تبدیل می‌کند؛ چنان که در دعای عهد داشتن روحیه مبارزه و شهادت طلبی از اوصاف یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شمرده شده است.

۵. **بیداری اسلامی و ایجاد وحدت در میان امت اسلامی:** جبهه مقاومت اسلامی به الگویی برای جنبش‌های آزادی‌خواه در سراسر جهان تبدیل شده است. جبهه مقاومت، فارغ از تفاوت‌های مذهبی یا قومی، با تکیه بر اصول مشترک اسلامی، زمینه وحدت مسلمانان را فراهم کرده و این اتحاد، مقدمه ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است که قرآن کریم نیز بر آن تأکید دارد.^۱

۶. **تربیت نسل منتظر:** جبهه مقاومت، نقشی اساسی در تربیت نسل‌هایی دارد که آماده پذیرش مسئولیت‌های ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف باشند. این نقش‌آفرینی حوزه‌های مختلف را شامل می‌شود. نمونه آن، مدارس و نهادهای تربیتی حزب‌الله لبنان و ایران است که جوانان را با فرهنگ ایثار، شهادت و انتظار آشنا می‌کنند. در واقع با ترویج الگوهای عملی انتظار پویا و شهادی مقاومت، مانند شهید حاج قاسم سلیمانی و دیگر شخصیت‌های برجسته جبهه مقاومت، الگوی عملی برای جوانان منتظر هستند که با عمل به آموزه‌های انتظار، مبارزه با ظلم و تحقق عدالت را در دستور کار خود قرار داده‌اند.

۷. **استقلال و ایجاد خودباوری در منتظران:** مقاومت اسلامی به مسلمانان آموخته است که می‌توانند در برابر قدرت‌های بزرگ ایستادگی کنند. این خودباوری و شعار نه شرقی و نه غربی، ریشه قرآنی دارد که در آیات *تولّوا و تبرّوا* و آیه نفی سبیل، به آن تاکید شده است.^۲ این خودباوری و استقلال، لازمه جامعه منتظر است که می‌خواهد در برابر ظلم جهانی مقاومت و زمینه ظهور و قیام جهانی را فراهم کند.

۱. آل عمران: ۱۰۳ و حجرات: ۱۰.

۲. ممتحنه: ۱ و نساء: ۱۱.

۸. **تقویت انگیزه برای عدالت خواهی منتظران:** جبهه مقاومت، عدالت را جزء اهداف اصلی خود می‌داند و این ارزش را در جامعه منتظر تقویت می‌کند که در آیه سوم نحل هم به عنوان هدف بعثت انبیا بیان شده است. از طرفی در احادیث متعدد می‌بینیم که بیش‌ترین تأکید در دوران بعد از ظهور بر مسئله عدالت است^۱ و این که مردم از عدالت برخوردار می‌شوند؛ یعنی بشرت‌شده عدالت است و باید آن را در زمینه سازان ظهور پیدا کنند.

سید حسن نصرالله والگوه‌های مقاومت، با تأکید بر آموزه‌های قرآنی، زیر بار ظلم نرفتن و با گرفتن حق از ظالم، مقاومت را به الگویی عدالتخواه برای جوامع منتظر تبدیل کرده است و جبهه مقاومت، نمادی از انتظار پویا برای تحقق عدالت جهانی شده است.

۹. **تقویت عنصر صبر و استقامت و خودسازی منتظران:** به جرأت می‌توان گفت «صبر» از مهم‌ترین ستون‌های مقاومت در مقابل دشمن است. خداوند متعال در آیه ۲۰۰ سوره آل عمران چنین دستور می‌دهد:

ای کسانی که ایمان آورده اید! [در برابر مشکلات و هوس‌ها] استقامت کنید! و در برابر دشمنان [نیز]، پایدار باشید و از مرزهای خود، مراقبت کنید و از خدا بپرهیزید، شاید رستگار شوید!

این آیه شریفه، به روشنی جامعه اسلامی را به سه خصوصیت «صبر»، «مصابره» و «مرابطه»، سفارش و رستگاری فرد و اجتماع و ظهور را به اجرای آن‌ها منوط کرده است. «مصابره» عبارت است از این که جمعیتی به اتفاق یکدیگر اذیت‌ها را تحمل کنند و هر یک صبر خود را به صبر دیگری تکیه دهد و در نتیجه برکاتی که در صفت صبر است، دست به دست هم دهد و تأثیر صبر بیش‌تر گردد.^۲ چنین صبوری در مقاومت در برابر دشمن و مخالف است و «مرابطه» نیز بدان معناست که هر قدر و به هر شکل که دشمنان دین برای جنگ با شما لشکر و مرکب آماده

۱. مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۵۴ و ج ۵۲، ص ۳۱۲ و ۳۶۲.

۲. طباطبایی، المیزان فی تفسیرالقرآن، ج ۴، ص ۹۱.

می‌کنند؛ شما نیز برای جنگ با ایشان فراهم کنید!^۱

نکته قابل توجه در مورد این آیه آن است که در برخی تفاسیر معصومان، تبیینی مهدوی صورت گرفته است؛ امام باقر در تفسیر این آیه شریفه فرمودند:

مراد خداوند متعال از اصبروا، شکیبایی بر انجام دادن واجبات و مرادش از صابروا، صبر و شکیبایی در برابر دشمنان و مراد از رابطوا مراقبت و محافظت از امام منتظر است.^۲

بنابراین، به روشنی می‌توان نتیجه گرفت که بین مهدویت و انتظار و مقاومت نوعی تلازم وجود دارد؛ به این معنا که هم مهدویت با تقویت عنصر صبر، بر تقویت مقاومت خواهد افزود و هم مقاومت می‌تواند با گسترش عنصر صبر در جامعه - که لازمه جامعه منتظر است و می‌خواهد در برابر ظلم جهانی مقاومت کند - زمینه ظهور را فراهم سازد. این مهم از اهداف انقلاب اسلامی است؛ کما این که رهبر معظم انقلاب این حقیقت را به خوبی به تصویر کشیده و تبیین کردند:

آن وقت که معلوم شد در مقابل قدرت مادی مستکبران عالم، زمینه این وجود دارد که آحاد بشر بتوانند بر روی حرف حق خود بایستند. آن روز، روز ظهور امام زمان است؛ آن روز، روزی است که منجی عالم بشریت به فضل پروردگار ظهور کند و پیام او همه دل‌های مستعد را که در همه جای جهان هستند، به خود جذب کند و آن وقت دیگر قدرت‌های ستمگر، قدرت‌های زورگو، قدرت‌های متکی به زر و زور نتوانند حقیقت را آن چنانی که قبل از آن همیشه کرده‌اند، با فشار زر و زور خود به عقب بنشانند یا مکتوم نگه دارند.^۳

اساساً در روایات، «حب دنیا» راس همه بدی‌ها معرفی شده است.^۴ در روایتی از امام

۱. طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن ج ۲، ص ۹۱۹.

۲. نعمانی، غیبت نعمانی، ص ۲۷.

۳. بیانات ۱۳۷۹/۸/۲۲.

۴. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۳۱۵.

صادق علیه السلام، ورع و خودسازی را جزء اوصاف یاران امام مهدی علیه السلام برمی شمارد.^۱ روشن است انسان وقتی با جان و مال خودش جهاد می‌کند، به راحتی به این خودسازی هم می‌تواند دست پیدا کند.

۱۰. اجرای وظیفه و کسب رضایت امام: دفاع از سرزمین‌ها و بلاد مسلمین و حمایت از مستضعفان و استکبارستیزی، بدون شک واجب و تکلیف الهی است که با انجام دادن آن، رضایت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیک به دست می‌آید و این از مهم‌ترین شاخصه‌های عینی شدن انتظار پویا در یک شخص یا یک جامعه است.

۱۱. نزول امدادهای غیبی در صورت مقاومت: یکی دیگر از عوامل مهم و انگیزه بخش در امر مقاومت تأییدها و امدادهای غیبی است که خداوند متعال بر کسانی که در راه خدا و احیای حاکمیت دین او قرار دارند؛ نازل می‌فرماید. قرآن کریم در آیه ۷ سوره محمد می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آوردید! اگر خداوند را یاری کنید؛ شما را یاری و گام‌هایتان را استوار می‌کند.» مفاد آیه بسی روشن و گویای آن است که بدون تلاش برای دین خدا و استمرار این تلاش نمی‌توان در دریافت رحمت ویژه الهی توقع داشت. این استمرار، به مقاومت فرد و جامعه نیازمند است. جامعه منتظر به این تأییدها و حمایت‌های الهی در نبردهای آخرالزمان که دوران سخت فتنه‌ها و غربال‌گری‌ها و بروز دشمنان سرسخت مهدویت و دجال و سفیانی هاست، نیازمند است.

۱۲. ایجاد عنصر امید و ایمان بیش‌تر در جامعه منتظر: عنصر بسیار مهم دیگری که برگرفته از ایمان است و با وجود آن مقاومت معنا می‌یابد و بدون آن هرگونه مقاومتی در هم شکسته خواهد شد؛ امید به آینده روشن و دست‌یافتنی است. تردید نباید کرد که اگر ملت ایران به شکست نظام طاغوت موفق شد و همچنان انقلاب خویش را با وجود همه دشمنان قسم‌خورده خویش به پیش می‌برد و یا مردم مظلوم فلسطین، لبنان، یمن و عراق در برابر زیاده‌خواهی ابرقدرت‌های جهانی ایستاده‌اند؛ به دلیل عنصر انگیزه و امیدی است که در قلوب این ملت وجود دارد. مقام معظم

۱. نعمانی، غیبت نعمانی، ص ۲۰۰.

رهبری، به عنوان یک رهبر تمام عیار، بیشترین همت خود را به امیدوار نگاه داشتن مردم گماشته‌اند. وقتی مردم امیدوارند، برای رسیدن به هدف والاتر، یعنی ظهور حضرت تلاش می‌کنند و واضح است که در مقابل تلاش مردم هیچ قدرتی امکان پیروزی ندارد.

۱۳. پیوند با ولایت فقیه و تمرین ولایت پذیری جامعه منتظر: جبهه مقاومت با فرماندهی علما و ولایت فقیه، بستری برای شناخت و سنجش اطاعت پذیری و صدق ادعای جامعه منتظر شده است. همان طور که یکی از عوامل مهم در عدم ظهور حضرت، محکم نبودن مردم در جهاد و عدم اطاعت پذیری کامل از دستورهای ائمه علیهم‌السلام بوده است.

۱۴. لزوم دشمن شناسی و مستکبر ستیزی جامعه منتظر: وجود دشمن در هر زمانی حقیقتی قرآنی است^۱ و مبارزه و «اشداء علی الکفار» بودن نیز یک اصل قرآنی برای شناخت و دفع دشمنان است^۲. از طرفی مطالعه انقلاب‌ها و قیام‌های بزرگ دنیا، مثل انقلاب کبیر فرانسه و شکست‌ها و فروپاشی‌ها، مثل فروپاشی حکومت عثمانی و شوروی اثبات‌گر این حقیقت است که عدم شناخت دشمن و دشمنی آن‌ها و غفلت از آن‌ها، موجب انحراف و شکست هر قیامی خواهد شد. جامعه منتظر باید به این فهم و آگاهی برسد و قبل از قیام جهانی به دشمن و ترفندهای دشمن واقف و آگاه باشد. این درسی است که امام حسین علیه‌السلام به ما داده است و در محضر آن حضرت، این درس از زیارت عاشورا را بازگو می‌کنیم: «انی سلم لمن سالمکم و حرب لمن حاربکم.» پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید:

خوشا بر احوال کسانی که قائم اهل بیت را درک کند و درغیبت و پیش از قیامش پیرو او باشد؛ دوستانش را دوست بدارد و با دشمنانش دشمن باشد. چنین کسی در روز قیامت از رفیقان و دوستان من و گرامی‌ترین امت من خواهد بود.^۳

۱. انعام: ۱۱۲.

۲. فتح: ۲۹.

۳. صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص ۲۸۶.

چشم‌انداز آینده

با توجه به چالش‌های معاصر جهان اسلام، از جمله مستکبران جهانی، اشغالگری، و انحرافات فرهنگی و شبهات رسانه و جنگ نرم، جبهه مقاومت و انتظار پویا، نه تنها وظیفه‌ای دینی بلکه راهبردی جهانی برای دستیابی به عدالت، آزادی و ظهور منجی است. تحقق این اهداف به همکاری همه‌جانبه میان ملت‌های مسلمان، نخبگان، علما و دولت‌های اسلامی نیازمند است.

نتیجه‌گیری

این مقاله، به این نتیجه راه یافت که جبهه مقاومت اسلامی و انتظار پویا، هر دو بر اساس آموزه‌های قرآنی و روایی شکل گرفته‌اند و رابطه‌ای عمیق و متقابل دارند. اندیشه مقاومت، نه تنها مبارزه‌ای سیاسی، بلکه بستری برای تحقق آرمان‌های انتظار و آماده‌سازی جامعه برای ظهور امام عصر علیه السلام است. از این رو تقویت این دو اصل، گامی اساسی در جهت پیشبرد اهداف امت اسلامی است.

اندیشه مقاومت و انتظار پویا، دو مفهوم مکمل هستند که در تعالیم قرآنی و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام ریشه دارند. انتظار، به عنوان وظیفه دینی، به جامعه منتظر نقشه راهی برای دستیابی به آرمان عدالت ارائه می‌کند. از سوی دیگر، جبهه مقاومت با تجلی عملی آموزه‌های انتظار پویا، نقشی کلیدی در مقابله با ظلم و آماده‌سازی بسترهای ظهور امام عصر علیه السلام ایفا می‌کند. مقاومت، الهام‌بخش جنبش‌های آزادی‌خواه در جهان اسلام است و زمینه‌های وحدت امت اسلامی را فراهم کرده و می‌تواند با تقویت عناصر انتظار پویا، مثل تحول در گفتمان جهانی و تحقق شرایط ظهور و سرعت بخشیدن به آن، تقویت امید و ایمان و روحیه مبارزه در منتظران، تربیت نسل منتظر، تقویت صبر و استقامت و روحیه خودباوری و اعتماد به نفس، تقویت ولایت‌پذیری و دشمن‌شناسی در جامعه منتظر، توان ملت انقلابی و امام زمانی را تا رسیدن به آرمان‌های بلندآن؛ یعنی تمدن جدید اسلامی و ظهور ولایت عظمای امام عصر علیه السلام، به صورت مستمر افزایش دهد.

منابع

قرآن کریم .

۱. خامنه‌ای، سید علی نرم افزار حدیث ولایت مجموعه سخنان حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، مرکز کامپیوتری علوم اسلامی نور.
- پایگاه اطلاع رسانی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: Khamenei. ir
۲. خمینی سید روح‌الله الموسوی، *صحیفه امام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران، ۱۳۹۲.
۳. حرانی، حسن بن شعبه، *تحف العقول*، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
۴. خزاز قمی، علی بن محمد، *کفایة الأثر*، قم، انتشارات بیدار، ۱۴۰۱ ق.
۵. دهخدا، علی اکبر، *لغتنامه دهخدا*، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، بی جا، *المفردات فی غریب القرآن مکتبه رضویه*، بی جا، بی تا.
۷. شوشتری، قاضی نورالله، *احقاق الحق وازهاق الباطل*، مکتبه اسلامیة، ۱۲۷۳ ق.
۸. صدوق، محمد بن علی بن حسین بن بابویه، *کمال الدین و تمام النعمه*، قم، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۷ ق.
۹. طبرسی، فضل بن حسن، *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲.
۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین، *تفسیر المیزان*، مترجم: سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، ۱۳۷۴.
۱۱. عیاشی، محمد بن مسعود، *تفسیر العیاشی*، تهران، چاپخانه علمیه، ۱۳۸۰ ق.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، *الکافی*، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵.
۱۳. محمد بن منظور، ابن مکرم بن علی، *لسان العرب*، بیروت، دار صادر، ۱۴۰۴ ق.
۱۴. مطهری، مرتضی، *مجموعه آثار استاد شهید مطهری*، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۷۶.
۱۵. ملایی، حسن، *ما منتظریم*، قم، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۹۶.

۱۷. مجلسی، محمد باقر، *بحار الأنوار*، بیروت، مؤسسه الوفاء. ۱۴۰۴ق.
۱۸. نعمانی، محمد بن ابراهیم، *الغیبه*، تهران، مکتبه صدوق، ۱۳۹۷ق.